

ХАРАКТЕРИСТИКА КОНФІГУРАЦІЇ ТА ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТОМ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ЦИКЛУ 2019–2020 РР.

THE CHARACTERISTICS OF CONFIGURATION AND THE MAIN TRENDS IN DEVELOPING THE PARTY SYSTEM OF UKRAINE RESULTING FROM THE 2019-2020 ELECTORAL CYCLE

Копинець Ю.Ю.,

*старший викладач кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
Ужгородського національного університету*

У статті охарактеризовано основні тенденції розвитку партійної системи України за результатами електорального циклу 2019–2020 років, який включав президентські та парламентські вибори 2019 року й місцеві вибори 2020 року.

Зазначено, що за результатами президентських виборів перемогу здобув В. Зеленський, відповідно, його партія «Слуга народу» стала основним фаворитом парламентських виборів. Указано, що позачергові парламентські вибори 2019 року призвели до кардинальних змін у партійній системі, змінивши її акторний склад і конфігурацію. Депутатські мандати здобули три нові партії («Слуга народу», «Опозиційна платформа – За життя», «Голос») і дві партії, які були представлені й у парламенті попереднього скликання (ВО «Батьківщина», «Європейська солідарність»). Причому партія «Слуга народу» здобула 254 депутатські мандати, що дало їй змогу утворити монобільшість.

Підкреслено, що в міжвиборчий період унаслідок невдалої економічної політики, конфліктів між групами всередині партії «Слуга народу» рейтинг указаної політичної сили напередодні місцевих виборів 2020 року знизився майже вдвічі. Зазначено, що місцеві вибори 2020 року мали особливе політичне значення, з огляду на те що проходили в умовах завершення чергового етапу реформи децентралізації та за новими виборчими правилами, які були встановлені Виборчим кодексом України. Указані чинники суттєво підвищили роль партій у виборчому процесі. Основними суб'єктами виборчого процесу були парламентські політичні партії, «нові» та «старі» загальнонаціональні й регіональні партії. Перемогу на місцевих виборах 2020 року здобули парламентські та регіональні політичні партії, не змінивши при цьому конфігурацію партійної системи, яка залишилася партійною системою поляризованого плюралізму.

Зроблено висновок, що до основних тенденцій розвитку партійної системи України, за результатами електорального циклу 2019–2020 років, можна віднести такі: утрата домінуючого впливу партії «Слуга народу»; регіоналізація та локалізація партійного впливу; підвищення ролі політичних партій у суспільно-політичному житті внаслідок реформи децентралізації та прийняття Виборчого кодексу України; соціокультурне розмежування як основний чинник, який і надалі буде визначати конфігурацію української партійної системи.

Ключові слова: Україна, президентські вибори 2019 року, парламентські вибори 2019 року, місцеві вибори 2020 року, регіональні партії, парламентські партії, конфігурація партійної системи.

The paper describes the main trends in developing the party system of Ukraine according to the results of the 2019–2020 electoral cycle, which included the presidential and parliamentary elections of 2019 and local elections of 2020.

It is noted that V. Zelensky won the presidential election, and accordingly his party “Servant of the People” became the odds-on favorite to win the parliamentary elections. It is stated that the 2019 off-year parliamentary elections led to radical changes in the party system, changing its actors and configuration. Three new parties (“Servant of the People”, “Opposition Platform – For Life”, and “Holos (Voice)”) and two parties represented in the previous parliament (“Batkivshchyna”, “European Solidarity”) won the parliamentary seats. Moreover, the Servant of the People party won 254 seats, which allowed it to form a mono-majority.

It is emphasized that in the inter-election period due to the unsuccessful economic policy, conflicts among groups within the “Servant of the People” party, the rating of this political force almost halved on the eve of the 2020 local elections. It is noted that the 2020 local elections were of particular political significance given that they took place in the context of completing the next stage of the decentralization reform and introducing the new election rules established by the Electoral Code of Ukraine. These factors have significantly increased the role of parties in the electoral process. The main subjects of the election process were parliamentary political parties, “new” and “old” national and regional parties. Parliamentary and regional political parties won the 2020 local elections without changing the party system configuration, which remained a party system of polarized pluralism.

It is concluded that the main trends in developing the party system of Ukraine according to the results of the 2019–2020 electoral cycle include the following: losing the dominant influence by the party “Servant of the People”; regionalizing and localizing the party influence; increasing the role of political parties in socio-political life as a result of decentralization reform and the adoption of the Electoral Code of Ukraine; socio-cultural demarcation will continue to be the main factor that will determine the contours of the Ukrainian party system.

Key words: Ukraine, 2019 presidential elections, 2019 parliamentary elections, 2020 local elections, regional parties, parliamentary parties, configuration of the party system.

Постановка проблеми. З 2004 р. президентські вибори в Україні мали визначальний вплив на динаміку суспільно-політичних процесів, визначали структуру конкуренції на парламентських і місцевих виборах, за результатами президентських виборів формувалися «президентські» партії, які певний час домінували в українському політикумі. У 2004 р. – це партія «Народний Союз – Наша Україна» (пізніше просто «Наша Україна»), у 2010 р. – Партія регіонів, у 2014 р. – партія «Блок Петра Порошенка», у 2019 р. – партія «Слуга народу».

Таким чином, президентські вибори започатковували електоральний цикл, який мав суттєвий вплив на акторний склад і конфігурацію партійної системи. До такого циклу ми будемо відносити президентські, парламентські та місцеві вибори. У більшості випадків початком таких великих електоральних циклів прийнято вважати парламентські вибори. Але, урахувавши вплив інституту президента на українську політичну практику, ми повною мірою можемо вважати початком такого циклу і президентські вибори.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – з'ясувати особливості конфігурації та основні тенденції розвитку партійної системи України за результатом електорального циклу 2019–2020 рр. Для досягнення мети необхідно вирішити такі дослідницькі завдання: 1) охарактеризувати вплив президентських і парламентських виборів 2019 р. на акторний склад і формат партійної системи; 2) дослідити вплив місцевих виборів 2020 р. загальнонаціональний і регіональний виміри вітчизняної партійної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цьому контексті не стали винятком

і президентські вибори 2019 р., блискучу перемогу на яких як у першому, так і в другому турі отримав відомий актор-комік В. Зеленський і які в подальшому мали визначальний вплив на розвиток партійної системи. Головною причиною перемоги В. Зеленського на президентських виборах була криза суспільної довіри до політичних еліт, а відтак і високий запит на «нові обличчя». Закономірним наслідком хронічного дефіциту довіри до влади в передвиборчий період було те, що 66% респондентів, як указується в аналітичному звіті Центру Разумкова «Партійна система України після 2019 року: ключові особливості та перспективи подальшого розвитку», уважали, що Україні потрібні нові політичні лідери (тобто такі, які ще не були при владі) [14, с. 6].

Разом із кандидатурою В. Зеленського на президентських виборах «розкручувався» й бренд партії «Слуга народу». Своє формальне існування вона розпочала в грудні 2017 р. внаслідок перейменування Партії рішучих змін. А назва її пов'язана з назвою однойменного серіалу, де В. Зеленський зіграв головну роль – роль вихідця з простого народу, який став президентом. Звідси й головний слоган серіалу «Історія наступного президента».

Першою публічною акцією партії «Слуга народу» було висунення кандидатури В. Зеленського на посаду президента України. Організаційною основою для ведення передвиборчої кампанії стала «Зе-команда» – соціальна мережа, яка працювала на перемогу В. Зеленського. Результати першого туру президентських виборів подані в таблиці 1.

Як бачимо з таблиці 1, найвищий відсоток голосів отримали В. Зеленський і П. Порошенко, при цьому результат В. Зеленського практично вдвічі

Таблиця 1

Результати I туру президентських виборів 2019 року в Україні [9, с. 255–256]

Кандидати на пост президента	Політична партія	Результат, %	Індекс однорідності голосування
В. Зеленський	«Слуга народу»	30,24	0,84
П. Порошенко	«Блок Петра Порошенка «Солідарність»	15,95	0,77
Ю. Тимошенко	ВО «Батьківщина»	13,4	0,81
Ю. Бойко	«Опозиційний блок»	11,67	0,55
А. Гриценко	«Громадянська позиція»	6,91	0,66
І. Смешко	«Сила і Честь»	6,04	0,79
О. Ляшко	Радикальна партія Олега Ляшка	5,48	0,74
О. Вілкул	«Опозиційний блок – партія миру та розвитку»	4,15	0,51
Р. Кошулинський	ВО «Свобода»	1,62	0,51

більший за результат П. Порошенка. Кожний із кандидатів, які здобули більше 1% голосів виборців, був висунутий політичною партією, яка потім брала участь у дострокових парламентських виборах. У таблиці 1 нами також розрахований індекс однорідності голосування за кандидатів в областях України. Найвищим він виявився у В. Зеленського, Ю. Тимошенко та П. Порошенка.

За результатами першого туру, В. Зеленський переміг у більшості областей України, крім тих, де перемогу отримали Ю. Бойко (Донецька, Луганська обл.), Ю. Тимошенко (Івано-Франківська обл.), П. Порошенко (Львівська, Тернопільська обл.). У другому турі В. Зеленський здобув упевнену перемогу з результатом 73,22%, отримавши при цьому більшість голосів у всіх областях України, крім Львівської, де переміг П. Порошенко, який загалом по Україні отримав 24,45% [12].

Позачергові парламентські вибори 2019 р. відбулися через три місяці після президентських (21 липня 2019 р.) і стали немовби третім туром президентської кампанії, де були використані ті самі меседжі, реклама, штаби.

На фоні кризи електоральної підтримки старих парламентських партій найбільшого успіху досягла партія «Суга народу», здобувши 43,16% голосів у загальноmandатному виборчому окрузі (124 депутатські мандати) і 130 мандатів із 199 в мажоритарних округах, що дало їй змогу сформувати однопартійну більшість (монобільшість/монокоаліцію) [12].

Результати парламентських виборів 2019 р. подані в таблиці 2.

Варто зазначити, що формально з п'яти партій, які були представлені в парламенті попереднього скликання, тільки ВО «Батьківщина» пододала

виборчий поріг. Другий результат показала партія «Опозиційна платформа – За життя» (ОПЗЖ), здобувши підтримку 13,05% виборців та отримавши 6 депутатських мандатів у мажоритарних округах. ОПЗЖ – це нова партія, яка виникла в результаті розколу в партії «Опозиційний блок» (наступниця Партії регіонів). Партія «Опозиційний блок» також брала участь у виборах, розраховуючи на голоси проросійського електорального сегменту в Україні, але отримала при цьому лише перемогу в шести одномандатних округах. Цільова аудиторія обох партій населення Півдня та Сходу України.

Третій результат у ВО «Батьківщини (усього 26 депутатських мандатів), а четвертий (25 мандатів) у партії «Європейська солідарність» (до ребрендингу, який відбувся після президентських виборів 2019 р., мала назву «Блок Петра Порошенка «Солідарність»). Пододала також 5% виборчий бар'єр нова партія «Голос», яка була утворена фронтменом групи «Океан Ельзи» С. Вакарчуком напередодні виборів (20 депутатських мандатів) [12].

Таким чином, за результатом парламентських виборів конфігурація Українського парламенту виглядала так: центристська партія «Слуга народу», опозиційна проросійська партія ОПЗЖ, опозиційна патріотична партія «Європейська солідарність» і лівоцентристська «Батьківщина». Конфігурація партійної системи – це результат впливу головного соціокультурного розмежування «Схід – Захід», яке з 2002 р. структурує електоральні симпатії й обумовлює формат партійної системи України. Маркерами цього розмежування є зовнішньополітична орієнтація партій (Росія чи Європейський Союз), етнокультурна та мовна проблематика, ідентичнісне позиціонування виборців тощо.

Таблиця 2

Результати парламентських виборів 2019 року в Україні [9, с. 260]

Назва політичної партії	БВО*, %	К-ть мандатів	ОВО**, к-ть мандатів	Разом
ПП «Слуга народу»	43,16	124	130	254
ПП «Опозиційна платформа – За життя»	13,05	37	6	43
ВО «Батьківщина»	8,18	24	2	26
ПП «Європейська Солідарність»	8,10	23	2	25
ПП «Голос»	5,82	17	3	20
ПП «Опозиційний блок»	3,03	–	6	6
ПП «Об'єднання «Самопоміч»	0,62	–	1	1
ВО «Свобода»	2,15	–	1	1
ПП «Єдиний Центр»	–	–	1	1
ПП «Біла Церква разом»	–	–	1	1
Самовисуванці	–	–	46	46
Усього	–	225	199	424***

*БВО – багатомандатний виборчий округ;

**ОВО – одномандатний виборчий округ;

*** – у 26 округах вибори не проводилися (Автономна Республіка Крим, окуповані райони Донецької та Луганської областей).

Отже, за результатами парламентських виборів відбулася докорінна зміна акторної структури й конфігурації партійної системи, яку можна назвати партійною системою поляризованого плюралізму (наявність двох опозицій) з домінуючою партією центристського типу («Слуга народу»).

Варто зазначити, що партії, які не подолали виборчий бар'єр, також були структуровані відповідно до вказаного соціально-культурного розмежування: до націонал-патріотичного полюсу тяжіють «Сила і Честь» (3,8%), Радикальна партія Олега Ляшка (4,01%), «Українська стратегія Гройсмана» (2,4%), ВО «Свобода», «Громадянська позиція» (1,04%), а до проросійського – «Опозиційний блок» (3,03%), «Партія Шарія» (2,2%) [12].

Результати парламентських виборів у розрізі регіонів подані нами на основі даних ЦВК у таблиці 3 [12].

Як бачимо з таблиці 3, партія «Слуга народу» здобула перемогу у 21 області й м. Києві. Найбільшу кількість голосів отримала в Дніпропетровській (56,70%), Полтавській (52,53%), Миколаївській (52,18%) і Кіровоградській областях (51,40%). «Опозиційна платформа – За життя» здобула перемогу в Луганській (49,83%) і Донецькій областях (43,41%). «Голос» перемогла у Львівській області (23,09%) [12].

Для більш детального аналізу тенденцій розвитку партійної системи використовуємо низку електоральних індексів: волатильності, націоналізації партійної системи, ефективної кількості партій

тощо. Указані показники ми розрахуємо в порівнянні з результатами парламентських виборів з 1998 р., що дасть нам можливість простежити динаміку змін у партійній системі. Розрахунок указаних індексів подано в таблиці 4.

Отже, за результатами наших розрахунків, можна зробити такі висновки щодо тенденцій розвитку партійної системи України. Ефективна кількість парламентських партій (ENPS) зменшилася до 2,7, а електоральних (ENPV) – до 4,4, що свідчить про зменшення фрагментарності партійної системи. Натомість індекс волатильності (IPed) (69) став найвищим упродовж 1998–2019 рр., що пояснюється «електоральною революцією»/«електоральним катаклізмом»/«електоральним зсувом» (є й інші назви результатів виборів 2019 р.), унаслідок чого кардинально змінилася акторна структура ВР України. Низьким був також і відсоток голосів, відданих за «старі» партії (31,5%), що вказує на кардинальні зміни в електоральних уподобаннях виборців. «Старі» партії – це ті партії, які брали участь у парламентських виборах 2014 р. Високий рівень волатильності та зміна акторного складу партійної системи є ознакою низького рівня її інституціалізації та послаблення ролі партій як політичних інститутів.

Усі партії-переможці, крім партії «Слуга народу» та ВО «Батьківщина», можна назвати регіоналізованими партійними структурами, що, на думку М. Лешанича, підтверджує розрахунок індексу націоналізації та зональність їх електо-

Таблиця 3

Результати парламентських виборів 2019 року в розрізі областей України

Політичні партії	Області, м. Київ
«Слуга народу»	Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Івано-Франківська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Черкаська, Чернігівська області (21), м. Київ
«Опозиційна платформа – За життя»	Донецька, Луганська області
«Голос»	Львівська область

Таблиця 4

Емпіричні показники розвитку партійної системи України за результатами парламентських виборів 1998–2019 років

Парламентські вибори	К-ть голосів за «старі» партії, %	IPed	ENPS	ENPV	PSNS	К-ть безпартійних депутатів
1998	41,5	59	4,9	9	0,65	114
2002	39,1	46	4,7	6,9	0,62	164
2006	51,7	50	3,4	5,2	0,66	94
2007	80,5	17	3,3	3,8	0,68	69
2012	81,7	36	4,3	4,9	0,72	125
2014	30,7	61	4,8	7,5	0,76	271
2019	31,5	69	2,7	4,4	0,74	303

ральної підтримки: «Європейська солідарність» – 0,73, «Голос» – 0,58, «Опозиційна платформа – За життя» – 0,55. Указані партії втрачали електоральну підтримку мірою просування із заходу на схід («Європейська солідарність», «Голос», ВО «Батьківщина») чи, навпаки, зі сходу на захід («Опозиційна платформа – За життя», «Опозиційний блок», «Партія Шарія»). Загальний показник індексу націоналізації партійної системи України (PSNS) за результатами парламентських виборів 2019 р. становив 0,74. Це один із найвищих показників за всю історію парламентських виборів в Україні (0,76 був у 2014 р.) [7, с. 204].

Характерною ознакою парламентської виборчої кампанії 2019 р., на думку вітчизняних фахівців, стала її «віртуалізація» [7; 9; 14; 16]. Політичні партії, які досягли успіхів на парламентських виборах 2019 р., були утворені напередодні цих виборів шляхом ребрендингу або розколу відомих партійних структур, а відтак були віртуальними організаціями, які не мали організаційної структури в регіонах, за винятком ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», Радикальної партії Олега Ляшка, партії «Опозиційний блок». Наприклад, партія-переможець («Слуга народу»), не маючи організаційних структур у регіонах, комунікувала зі своїми виборцями засобами віртуального зв'язку (телебачення, соціальні мережі). Аналогічну кампанію проводила партія «Голос», «Партія Шарія» та низка інших. Успіх указаних партій на виборах показав, що політичним партіям необов'язково мати осередки, займатися партійною роботою, мати чітко визначену ідеологію і програму.

Як результат традиційні політичні партії нині постали перед викликом нових форм політичної комунікації, які характеризуються персоніфікацією, активним самовираженням, прямою участю, візуалізацією. Традиційні форми організації – членство, централізація, місцеві організації, а також форми рекрутування й отримання ресурсів перестають відігравати належне значення для життєдіяльності партій. Тому політичні партії починають активно пристосовуватися до нових умов конкуренції, що призводить до розбудови мережевої організації їхньої роботи. Нові віртуальні партії в цьому відношенні мають певну перевагу, але поки що вони охоплюють тільки деякі сегменти політики, орієнтуючись на поодинокі актуальні проблеми. Водночас «мережева» інституціоналізація таких партій – це також показник низького рівня інституціоналізації партійної систем [7, с. 69–70].

Водночас варто зазначити, що вказані тенденції є загальносвітовим трендом. Цифрова революція, соціальні мережі, смартфони, на думку аналітиків Центру Разумкова, стали важливими технологічними інноваціями, які змінили сутність комунікації партій з виборцями, зробивши колективні

форми віртуальної комунікації більш інтерактивними [14, с. 24].

Місцеві вибори 2020 р. завершили електоральний цикл, розпочатий президентською кампанією 2019 р., і мали особливе значення з огляду на формування регіональних партійних структур. Особливість цих виборів була зумовлена двома чинниками: зміною виборчого законодавства про місцеві вибори після прийняття Виборчого кодексу України й завершенням чергового етапу реформи децентралізації.

Розпочата у 2015 р. реформа децентралізації передбачає перерозподіл ресурсів і повноважень на користь новоутворених територіальних громад. Перерозподіл повноважень полягає насамперед у наділенні місцевих рад власними виконавчими органами, що перебирають на себе велику частину функцій, які до цього виконували державні адміністрації. Причому такий перерозподіл підсилюється фінансовою базою, оскільки більша частина податкових зборів залишається в місцевих бюджетах.

Це, у свою чергу, підвищило значимість виборів голів і депутатів рад територіальних громад. Іншими словами, зросла політична суб'єктність місцевих еліт. В Україні, за результатами цієї реформи, кількість районів зменшилася з 390 до 136, утворено 1438 територіальних громад [11; 15].

Нові правила проведення місцевих виборів установили пропорційну систему з напіввідкритими списками [2]. Наслідком напіввідкритості виборчих списків було те, що до рад різного рівня пройшли 67 кандидатів, які набрали нуль голосів виборців і потрапили до ради із закритого партійного списку [1].

Але, з іншого боку, нові правила суттєво підвищили значущість політичних партій у виборчому процесі, оскільки в територіальних громадах, де більше 10 тис. виборців, вибори проводилися виключно на партійній основі [2]. А це в майбутньому (якщо не буде суттєвих змін у законодавстві) має призвести до розбудови партійної структури на місцях і до співпраці депутатів з виборцями.

Представленість політичних партій у місцевих радах усіх рівнів за підсумками місцевих виборів 2020 р. подано в таблиці 5

Якщо порівняти результати місцевих виборів 2020 р. з результатами місцевих виборів 2010 та 2015 рр., то можна зробити такі висновки: 1) зменшилася частка самовисуванців (2010 р. – 41,38%, 2015 р. – 66,95%, 2020 р. – 15,86%); 2) партія влади у 2020 р. («Слуга народу», 14,92%) здобула менше голосів як у 2010 р. (Партія регіонів, 33,64%), але більше як у 2015 р. (БПП «Солідарність», 6,84%) [9, с. 237–250].

Порівняльний аналіз виборів у розрізі регіонів подано в таблиці 6. У таблиці 5 показано

результати виборів (кількість мандатів) до обласних рад у розрізі трьох регіонів: Західного, Центрального й Південно-Східного. Західний регіон – це Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Волинська, Чернівецька області. Чисельність обласних рад Західного регіону становить 488 депутатів. Центральный регіон – Київська, Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Житомирська, Сумська, Чернігівська області. Чисельність обласних рад Центрального регіону становить 636 депутатів. Південно-Східний регіон утворюють Дніпропетровська, Одеська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська, Харківська, Луганська, Донецька області (у двох останніх вибори до обласних рад не проводилися). Чисельність обласних рад регіону – 536 депутатів [12].

Балотування до обласних рад практично в усіх регіонах забезпечили партії «Європейська солідарність», ВО «Батьківщина», «За майбутнє», «Слуга народу», «Опозиційна платформа – За життя». До половини обласних рад кандидатів висунули партії «Сила і Честь», ВО «Свобода», «Пропозиція», Радикальна партія Олега Ляшка (РПЛ).

Таким чином, як видно з таблиці 6, найвищі результати на виборах до обласних рад показали парламентські партії (крім партії «Голос») і нова партія, яка була створена напередодні виборів «За майбутнє». Вони отримали депутатські мандати практично в усіх обласних радах України.

Результати політичних партій, які перемогли на виборах до обласних рад України, подано в табл. 7. Варто зазначити, що на місцевих виборах 2020 р. парламентські партії стали переможцями лише в 13 регіонах України, причому «Слуга народу», «Європейська солідарність», ОПЗЖ кожна в чотирьох (див. таблицю 6), а ВО «Батьківщина» лише в Кіровоградській області.

Регіональні політичні партії, зазначає в дослідженні О. Ключев, отримали перші результати на виборах до 7 обласних рад. Вони стали лідерами у Вінницькій («Українська стратегія Гройсмана»), Закарпатській («Рідне Закарпаття»), Полтавській («Довіра»), Харківській («Блок Кернеса – Успішний Харків»), Хмельницькій («Команда Симчишина»), Черкаській («Черкашани»), Чернігівській («Рідний дім») [5]. На місцевих виборах 2015 р. лише в Закарпатській і Хмельницькій областях перемогу здобули регіональні партії.

До обласних рад України загалом було обрано 1660 депутатів, 345 із них були представниками регіональних партій (20,7%), «Слуга народу» здобула 293 мандати 17,6%, «Європейська солідарність» – 252 (15,1%), ОПЗЖ – 232 (13,9%), ВО «Батьківщина» – 180 (10,8%), «За майбутнє» – 173 (10,4%), «Свобода» – 50 (3,0%). Разом указані партії набрали 91,5% голосів виборців (із них 70,8% належить парламентським партіям) [11, с. 46].

Більш як у половині обласних рад України представлені лише 5 партій. У 2015 р. таких партій було 12.

Порівняльний аналіз результатів місцевих виборів 2015 і 2020 рр. показує, що 10 загальноукраїнських партій, які у 2015 р. здобули депутатські мандати обласних рад у більш як половині українських регіонів, у 2020 р. перетворилися на регіональні партійні структури з чітко визначеною територіальною локацією своїх прихильників.

Характеризуючи місцеві вибори, окремо варто проаналізувати процес утворення коаліцій в обласних радах. Відповідно до чинного законодавства, яке обумовлює функціонування місцевих органів влади, офіційно в обласних і міських радах партійні коаліції утворювати не потрібно. Водночас для ефективного функціонування представницьких органів влади на місцях утворення таких

Таблиця 5

Результати місцевих виборів 2020 року в Україні [14, с. 31]

Назва партії	Відсоток від загальної кількості депутатських мандатів (%)	Кількість обласних рад, у яких отримані мандати
Слуга народу	14,92	22
ВО «Батьківщина»	10,48	20
ОПЗЖ	9,88	16
За майбутнє	9,59	18
Європейська солідарність	9,10	22
Наш край	4,42	5
ВО «Свобода»	2,11	5
Українська стратегія Гройсмана	1,57	1
Радикальна партія Олега Ляшка	1,38	5
Пропозиція	1,34	4

Таблиця 6

Порівняльний аналіз результатів виборів до обласних рад у розрізі регіонів [11, с. 43]

	Західний регіон (%)	Центральний регіон (%)	Південно-Східний регіон (%)
Європейська солідарність	20,4	14,6	11,0
Слуга народу	14,1	18,0	20,3
ОПЗЖ	2,4	11,0	25,3
Батьківщина	13,1	13,8	6,4
За майбутнє	15,7	13,0	4,2
Наш край	–	4,0	3,1
РПЛ	1,2	3,3	–
Свобода	10,2	–	–
Сила і Честь	2,4	0,6	–
Пропозиція	–	1,7	4,4

Таблиця 7

Переможці виборів до обласних рад 2020 р. [11, с. 44]

Партії	Регіони, (%)
«Слуга народу» (4 області)	Дніпропетровська (22,9), Житомирська (17,9), Сумська (19,3), Чернівецька (14,8)
«Європейська солідарність» (4 області)	Київська (19,5), Львівська (30,8), Рівненська (18,6), Тернопільська (22,5)
«Опозиційна платформа – За життя» (4 області)	Запорізька (23,2), Миколаївська (23,4), Одеська (26,8), Херсонська (23,2)
ВО «Батьківщина»	Кіровоградська область (23,4)
«Рідне Закарпаття»	Закарпатська область (17,7)
ВО «Свобода»	Івано-Франківська (19,3)
«Українська стратегія Гройсмана»	Вінницька область (47,6)
«За майбутнє»	Волинська область (31,2)
«Довіра»	Полтавська область (17,1)
«Команда Симчишина»	Хмельницька область (19,0)
«Блок Кернеса – Успішний Харків»	Харківська область (34,5)
«Рідний дім»	Чернігівська область (30,7)
«Черкащани»	Черкаська область (21,4)

союзів є вимогою політичної практики. Звичайно, це ситуативні домовленості, які укладаються для досягнення певних цілей (обрання керівництва рад, прийняття важливих рішень тощо). У часовому вимірі їх існування може бути як тривалістю всю каденцію, так і до декількох тижнів. Оцінити таку конфігурацію можна за розподілом посад: голова ради, його перший заступник, заступники. Це і є приблизні контури коаліції. Ми їх називаємо приблизними тому, що на місцевому рівні є ще така практика, коли політичні сили не можуть офіційно заявити про створення коаліції (оскільки на загальнонаціональному рівні є заяви лідерів про виключення можливостей такої співпраці), але при роботі органу влади вони співпрацюють спільно.

Більше того інколи такі «завуальовані» коаліції кардинально змінюють розклад політичних сил у регіоні. Наприклад, перше місце на виборах

до Одеської обласної ради здобула відкрито проросійська партія ОПЗЖ, яка набрала 26,8% голосів виборців. Вона й розраховувала, що разом із партією «За майбутнє» (10%) і «Партією Шарія» (5%) зможуть створити більшість й отримати керівні посади в раді. Але коаліцію утворили «Слуга народу», «Батьківщина», «Довіряй ділам» і «Європейська солідарність» [4; 6; 11].

Цей приклад є яскравим свідченням того, що коаліції та співпраця політичних партій на місцях не завжди відображають загальнонаціональні тенденції міжпартійних відносин. Але, з іншого боку, місцеві інтереси, а в нашому випадку й інтереси національної безпеки держави диктують саме такий розвиток політичних подій, адже якби не відбулася така коаліція, то владу в області отримали б проросійські сили. «Європейська солідарність» увійшли також до обласних коаліцій у Львівській і Закарпатській областях (див. таблицю 8).

Таблиця 8

Підсумки виборів 25 жовтня 2020 року до обласних рад України та формат коаліцій у них за їх результатами (станом на 30.03 2021)

Область/к-ть мандатів в обласній раді	Частка голосів за парл. парт.	Результати виборів (% голосів виборців поданих за партію)	Формат коаліцій у обласних радаx
1	2	3	4
Вінницька (84)	38,0%	Українська стратегія Гройсмана – 47,6% Батьківщина – 13,1% Європейська солідарність – 13,1% Слуга народу – 9,5% ОПЗЖ – 8,3% За майбутнє – 8,3%	Українська стратегія Гройсмана, Батьківщина, За майбутнє, Слуга народу
Волинська (64)	33,8%	За майбутнє – 31,2% Європейська солідарність – 12,5% Батьківщина – 11,6% Слуга народу – 9,7% Свобода – 8,5% АПУ – 6,2% Сила і Честь – 5,1%	За майбутнє, Свобода, Батьківщина
Дніпропетровська (120)	57,3%	Слуга народу – 22,9% ОПЗЖ – 20,3% Пропозиція – 12,6% БВ «УП» – 11,8% Європейська солідарність – 9,0% Громадянська сила – 5,9% Батьківщина – 5,1%	Слуга народу, ОПЗЖ, Пропозиція
Житомирська (64)	49,6%	Слуга народу – 17,9% Наш край – 13,5% Європейська солідарність – 13,0% ОПЗЖ – 11,0% За майбутнє – 10,7% Пропозиція – 9,2% Батьківщина – 7,7% РПЛ – 6,0% Сила і Честь – 5,5%	Слуга народу, Наш край, Пропозиція
Закарпатська (64)	47,0%	Рідне Закарпаття – 17,7% Слуга народу – 17,4% Батьківщина – 12,6% КМКС-ПУУ – 11,6% Команда Андрія Балоги – 10,8% Європейська солідарність – 9,0% За майбутнє – 8,9% ОПЗЖ – 8,0%	Слуга народу, Батьківщина, Європейська солідарність, Рідне Закарпаття
Запорізька (84)	57,2%	ОПЗЖ – 23,2% Слуга народу – 18,8% Європейська солідарність – 9,4% ПВБ «Єднання» – 8,0% Опозиційний блок – 7,5% За майбутнє – 6,9% Батьківщина – 5,8%	Слуга народу, Батьківщина, Опозиційний блок, За майбутнє
Івано-Франківська (84)	40,9%	Свобода – 19,3% Європейська солідарність – 17,2% За майбутнє – 16,2% Батьківщина – 14,8% Платформа громад – 10,3% Слуга народу – 8,9%	Свобода, Батьківщина, За майбутнє, Платформа громад
Київська (84)	63,4%	Європейська солідарність – 19,5% Слуга народу – 16,9% За майбутнє – 10,6% Батьківщина – 10,5% ОПЗЖ – 6,8%	Слуга народу, Батьківщина, ОПЗЖ

1	2	3	4
Кіровоградська (64)	66,6%	Батьківщина – 20,4% Слуга народу – 19,2% ОПЗЖ – 14,8% Європейська солідарність – 12,2% За майбутнє – 7,0% Пропозиція – 6,6% РПЛ – 5,8%	Слуга народу, Пропозиція, ОПЗЖ, Радикальна партія Олега Ляшка
Львівська (84)	47,5%	Європейська солідарність – 30,8% Слуга народу – 9,4% Об'єднання «Самопоміч» – 8,7% Батьківщина – 7,3% Голос – 6,5% Свобода – 6,0% НРУ – 5,8% УГП – 5,6% За майбутнє – 5,2%	Європейська солідарність, Батьківщина, Слуга народу, Голос, Українська Галицька партія
Миколаївська (64)	55,1%	ОПЗЖ – 23,4% Слуга народу – 21,3% Європейська солідарність – 10,4% Пропозиція – 8,1% За майбутнє – 5,5%	Слуга народу, ОПЗЖ, Наш край
Одеська (84)	61,4%	ОПЗЖ – 26,8% Слуга народу – 17,5% Довіряй ділам – 11,8% Європейська солідарність – 10,3% За майбутнє – 10,0% Батьківщина – 6,8% Партія Шарія – 5,09%	Слуга народу, Батьківщина, «Довіряй ділам», Європейська солідарність
Полтавська (84)	45,7%	Довіра – 17,1% Слуга народу – 14,6% За майбутнє – 13,4% Батьківщина – 11,9% ОПЗЖ – 10,6% Рідне місто – 9,2% Європейська солідарність – 8,6%	Довіра, Слуга народу, Батьківщина, Рідне місто, За майбутнє
Рівненська (64)	45,2%	Європейська солідарність – 18,8% Слуга народу – 15,6% За майбутнє – 11,5% Батьківщина – 10,8% Сила і Честь – 10,2% РПЛ – 7,8% Свобода – 7,4%	Європейська солідарність, За майбутнє, Свобода, Радикальна партія Олега Ляшка
Сумська (64)	47,2%	Слуга народу – 19,3% ОПЗЖ – 17,0% Батьківщина – 11,4% Європейська солідарність – 10,9% Наш край – 9,0% За майбутнє – 7,6%	Слуга народу, ОПЗЖ
Тернопільська (64)	42,3%	Європейська солідарність – 22,5% Свобода – 16,4% За майбутнє – 14,9% Слуга народу – 10,1% Батьківщина – 9,7% Довіра – 6,5%	Свобода, За майбутнє, Довіра, Слуга народу
Харківська (120)	42,0%	БК – Успішний Харків – 34,5% ОПЗЖ – 21,3% Слуга народу – 12,7% Блок Світличної разом – 12,4% Європейська солідарність – 8,0%	Слуга народу, БК – Успішний Харків, ОПЗЖ

Закінчення таблиці 8

1	2	3	4
Херсонська (64)	52,4 %	ОПЗЖ – 20,4% ПНК «Нам тут жити» – 17,9% Слуга народу – 15,1% Європейська солідарність – 9,4% Наш край – 9,4% Батьківщина – 7,5% Блок Володимира Сальдо – 5,05%	Слуга народу, ОПЗЖ, ПНК – Нам тут жити
Хмельницька (64)	34,1%	Команда Симчишина – 19,0% За майбутнє – 18,2% Слуга народу – 14,8% За конкретні справи – 14,0% Європейська солідарність – 10,1% Батьківщина – 9,2% РПЛ – 5,1%	За майбутнє, Команда Симчишина, Європейська солідарність
Черкаська (64)	38,8%	Черкащани – 21,4% Слуга народу – 14,4% За майбутнє – 13,6% Європейська солідарність – 10,6% Батьківщина – 7,6% ОПЗЖ – 6,2%	Черкащани, Європейська, Батьківщина
Чернівецька (64)	43,6%	Слуга народу – 15,0% Батьківщина – 11,1% Єдина Альтернатива – 11,0% Європейська солідарність – 10,6% АПУ – 7,2% ГР «Народний контроль» – 7,0% ОПЗЖ – 6,9% За майбутнє – 6,0%	Аграрна партія України, Слуга народу, Європейська солідарність
Чернігівська (64)	34,0%	Рідний дім – 30,7% Наш край – 14,7% Слуга народу – 12,5% РПЛ – 11,1% Батьківщина – 8,1% ОПЗЖ – 7,1% За майбутнє – 6,7% Європейська солідарність – 6,3%	Слуга народу, Рідний дім, Радикальна партія Олега Ляшка

Неприродними можна вважати й союзи в обласних радах, куди входять «Слуга народу» й ОПЗЖ. Так, партія «Слуга народу» об'єднала голоси з ОПЗЖ і «Батьківщиною», щоб очолити Київську обласну раду. «Слуга народу» отримала також посаду голови Харківської обласної ради, утворивши більшість разом із партією «Блок Кернеса – Успішний Харків» (представник партії відмовився від претензій на посаду голови облради) та ОПЗЖ.

У Миколаївській обласній раді основою коаліції стали «Слуга народу» та ОПЗЖ, до якої долучилася партія «Наш край». У Херсонській області головою обласної ради також був обраний представник «Слуги народу» за домовленістю з ОПЗЖ (перший заступник) і «Партією І. Колихаєва «Нам тут жити»». У Кіровоградській області представник «Слуги народу» очолив обласну раду, завдяки союзу з ОПЗЖ, Радикальною партією Олега Ляшка та «Пропозицією» (див. таблицю 8).

У Івано-Франківській і Тернопільській обласних радах головами обрані представники

ВО «Свобода». У Вінницькій обласній раді більшість утворена навколо партії «Українська стратегія Гройсмана», у Черкаській – навколо партії «Черкащани» (разом із «Європейською солідарністю» та «Батьківщиною»), Полтавській – навколо партії «Довіра».

Представник політичної партії «За майбутнє» очолив Хмельницьку обласну раду (разом із «Командою Симчишина» та «Європейською солідарністю») і Волинську обласну раду (разом із «Батьківщиною» і «Свободою»).

Отже, головами обласних рад обрані представники таких партій: «Слуга народу» – 12 рад, ВО «Свобода» – 2 ради, «За майбутнє» – 2 ради, «Європейська солідарність» – 2 ради, по одній раді – Українська стратегія Гройсмана, «Довіра», «Черкащани», АПУ (див. таблицю 8).

Таким чином, місцеві вибори 2020 р. показали високий електоральний результат парламентських і «регіональних» політичних партій одночасно з високим рівнем фрагментації місцевих

рад. Депутатами рад різних рівнів стали представники 113 політичних партій, а головами міських і селищних рад – представники 46 партій [13].

Ще одна значима тенденція місцевих виборів – регіональна специфіка їх результатів. Фактично в кожному регіоні вибори показали існування своєї особливої партійної структури та її конфігурації. За словами І. Павленка, відбулася зміна політичної поведінки місцевих еліт на створення власних партійних проектів [13]. За його ж підрахунками представництво в місцевих радах різного рівня отримали приблизно 54 «регіональні» партії із загального числа переможців. Тобто фактично кожна друга партія-переможець виборів 2020 – «регіональна» [13].

В обласних центрах України майже всі мери (або їх більшість) будуть представляти непарламентські партії. Найчастіше успіху на виборах до обласних рад досягали партії на чолі з мерами обласних центрів. У Вінниці, Івано-Франківську, Хмельницькому й у Чернігові вони навіть завоювали монобільшість у міських радах. У Харкові, Одесі, Маріуполі та інших обласних центрах і великих містах партії мерів стали ядром правлячої депутатської більшості.

А ось на виборах до обласних рад домінували парламентські партії. Крім «Слуги народу», з парламентських партій високі результати, але переважно у своїх базових регіонах показали ОПЗЖ і «Європейська солідарність». Агресивна ідеологізована кампанія цих партій (в одному випадку проросійська, в іншому – ультрапатріотична) досить ефективно спрацювала на їх користь. У декількох містах і регіонах вони вийшли на перше місце, але ні в одній області, і ні в одному обласному центрі вони не змогли одержати абсолютну більшість голосів [16].

Результати виборів показали, що більшість політичних партій сподіваються лише на регіональну підтримку виборців і регіональну локацію своїх партійних осередків. І робота партій спрямована на завоювання підтримки в «чужих» для них регіонах не проводилася. Отже, ОПЗЖ не представлена у Волинській, Івано-Франківській, Львівській і Тернопільській областях, а ВО «Свобода», відповідно, – у південно-східних регіонах тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. За результатами президентських виборів 2019 р. (обрання на пост президента України позасистемного кандидата В. Зеленського) та виборів до ВР України («президентська» партія «Слуга народу» здобула більшість депутатських мандатів), партійна система зазнала кардинальних змін: із парламенту попереднього скликання депутатські мандати отримало лише ВО «Батьківщина». Крім нього, до ВР України ввійшли партії «Слуга народу» та «Голос» (нові партії), «Європейська солідарність» (до ребрендингу напередодні виборів мала назву «Блок Петра Порошенка «Солідарність»»), «Опозиційна платформа – За життя» (утворилася напередодні виборів унаслідок розколу в партії «Опозиційний блок»).

Такі кардинальні зміни в партійній системі засвідчують низький рівень її інституціалізації, на що вказують індекс волатильності (69), високий відсоток голосів, поданих за «старі» партії (31,5%), велика кількість позапартійних депутатів (303).

Парламентські вибори 2019 р. показали нову тенденцію партійного життя – його віртуалізацію: депутатські мандати отримали партії, які напередодні виборів практично не мали регіональних структур («Слуга народу», «Голос»), виборча агітація перемістилася значним чином на телевізійні канали та в соціальні мережі.

Місцеві вибори 2020 р. стали останніми в електоральному циклі 2019–2020 рр. і відбувалися в умовах завершення чергового етапу реформи децентралізації та «партизації» виборчого процесу відповідно до вимог нового Виборчого кодексу України, прийнятого в грудні 2019 р. Наслідком «партизації» та зниження рейтингу партії «Слуга народу» була участь у виборах великої кількості регіональних партій. А більшість загальнонаціональних партій діяли на місцевому рівні як електоральні «франшизи», залучаючи до виборчих списків авторитетних людей, які не є їхніми членами.

Таким чином, місцеві вибори 2020 р. у черговий раз показали регіоналізацію партійного впливу загальнонаціональних партій і кількісне розростання партійної системи за рахунок перемоги на виборах значної кількості регіональних партій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антирекорд: 67 кандидатів набрали 0 голосів і стали депутатами. URL: <https://www.chesno.org/post/4410/> (дата звернення: 17.12.2020).
2. Виборчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення 01.10.2020).
3. Голуб А. Переддень нового циклу. *Український тиждень*. 2020. № 43. С. 17–22.
4. Голуб А., Соловійов М. Неприродний добір. Хто конкретно отримав владу в обласних радах України. URL: <https://tyzhden.ua/Election/251219> (дата звернення 09.02.2021).
5. Ключев О. Куди Україну занесла хвиля місцевих виборів? URL: https://www.oporua.org/blog/vybory/mistsevi-vybory/mistsevi_2020/22731-kudi-ukrayinu-zanesla-khvilja-mistsevikh-viboriv (дата звернення 03.12.2020).

6. Кондратова В. Ворог мій – друг мій. Слуги плюс ОПЗЖ, ЄС плюс Слуги: хто тепер влада в облрадах: карти. URL: <https://ua-news.liga.net/politics/articles/vorog-miy-drug-miy-slugi-plyus-opzj-es-plyus-slugi-hto-teper-vlada-v-oblradah-karti> (дата звернення 09.02.2021).
7. Лешанич М. Особливості процесу інституціоналізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути і процеси». Львів, 2020. 258 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/dis_leshanych.pdf (дата звернення: 03.03.2021).
8. Майже половина партій проігнорували місцеві вибори – КВУ. URL: <http://www.cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:maizhe-polovyna-partii-proihnoruvaly-mistsevi-vybory-kvu> (дата звернення: 09.10.2020).
9. Манайло-Приходько Р., Остапець Ю. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України : монографія. Ужгород : Вид-во «Рік-У», 2020. 338 с.
10. Моніторинг місцевих виборів 2020: підсумки. URL: http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/monitoring_mestnyh_vyborov_2020_itogi.html (дата звернення: 04.02.2021).
11. Остапець Ю., Копинець Ю. Регіональні особливості електорального вибору громадян за результатами місцевих виборів 2020 року в Україні. *Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етніонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти* : матеріали наукової конференції, присвяченої 30-річчю від дня утворення кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет» / за заг. ред. проф. М.М. Вегеша і Ю.О. Остапця. Ужгород : Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 38–56.
12. Офіційний сайт ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/> (дата звернення: 25.11.2020).
13. Павленко І. Аналіз результатів виборчої кампанії до місцевих органів влади 25 жовтня 2020 р. Аналітична доповідь. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/analit-dopovid-2.pdf> (дата звернення: 04.02.2021).
14. Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку. Київ : Центр Разумкова, 2020. 104 с.
15. Ровенський А. Топ-10 особливостей виборчої кампанії-2020. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/683224.html> (дата звернення: 01.10.2020).
16. Фесенко В. Политические тенденции ноября 2020 года. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/5fce8727bc98d/> (дата звернення: 03.12.2020).